

FORTIFICAȚIILE PASULUI OITUZ

BORDI ZSIGMOND LÓRÁND

bordi_lorand@yahoo.com

Direcția Județeană pentru Cultură Covasna – Sf. Gheorghe

THE FORTIFICATIONS OF THE OITUZ PASS

ABSTRACT

Throughout history the Oituz pass (866 m) is known as the most important crossing between southeastern Transylvania and southern Moldavia. Therefore, it has been fortified from antiquity to modern times, with a number of facilities, which currently are in an advanced state of decay.

In Roman times, the core of the pass defense was the auxiliary castra of Brețcu, with at least two watchtowers as advanced defense elements.

In the 15th century, in the context of strained relations between the Kingdom of Hungary and Moldavia, in the Oituz Valley there was built a fortress with the role to control the traffic in the area.

At the end of the 18th century, the fortress which was technically exceeded, was extended by the raising a redoubt on the ridge behind it. This extended fortified ensemble functioned until 1788, when it was conquered and burned by the Turks.

In the mid-nineteenth century, in the context of cooled relations between the Habsburg Empire and Russia, the area of the medieval fortress was fortified with a complex network of redoubts, waves and dam walls, which were used until the early 20th century.

Keywords: roman watchtower, middle age castle, modern fortification, redoubt.

Pasul Oituz, străbătut în prezent de DN 11 (E574), reprezintă principala cale de legătură dintre sud-estul Transilvaniei și regiunile centrale ale Moldovei. Pasul a reprezentat o cale de comunicare importantă între cele două laturi ale Carpaților Orientali, încă din antichitate, iar apărarea lui a reprezentat o prioritate, fapt atestat și de diferitele fortificații care l-au apărut de-a lungul timpului.

Cadrul geografic

Pasul se găsește pe o coamă joasă, aflată în zona de contact a Munților Nemira, situați la nord, respectiv Munții Brețcului, grup muntos al Munților Vrancei, despărțit de aceștia de valea râului Oituz (**Fig. 1**). Altitudinea absolută a pasului este de 866 metri deasupra nivelului mării. Altitudinea relativă este de 266 de metri în partea vestică, către Depresiunea Tg. Secuiesc, respectiv de 231 metri în

partea estică (valea Oituzului).

Cele două creste montane care se unesc în regiunea pasului sunt line, fiind dominate de înălțimi joase: vârful Cireșului (988 m), situat la cca. 2 km spre nord, vârful Aluniș (937 m), care domină culmea la nord de pas, respectiv vârful Zmeuriș (1.031 m) situat la 2,75 km spre sud. Din culmile centrale evoluează în ambele direcții piemonturi, care la început coboară relativ lin, dar devin abrupte la capete.

Hidrografia regiunii este marcată pe latura vestică de pârâul Brețcu și afluenții acestuia (pârâul Voinicelul, pârâul lui Iisus și pârâul Întortocheatu), care au săpat văi adânci, cu coaste abrupte care marchează de asemenea relieful. Pe latura estică a pasului principalul curs de apă este râul Oituz, care se varsă în Trotuș, la Onești. Valea râului este strâmtă și adâncă, caracterizată de coaste abrupte, ea deschizându-se abia în regiunea localității Poiana Sărată, situată la 10 km în aval de pas. Afluenții Oituzului din zona pasului sunt cursuri de apă cu debit redus, unele cu caracter temporar, care curg în văi adânci, devenind mai mari în aval, unde se varsă în râul pârâurile Tulgheș (Bisericii), Biuții (Stejăriș), respectiv Caraslău.

Drumul modern care traversează pasul, avansează de la Brețcu pe creasta dintre Voinicelul și pârâul lui Iisus, descriind câteva curbe largi, după care urcă pe latura nordică a acestuia din urmă, până la cumpăna apelor, după care coboară descriind o duzină de serpentine până la valea Oituzului, pe care o atinge în centrul localității cu același nume. Drumul a fost construit în primele decenii ale secolului al XIX-lea, apărând deja în forma sa actuală (**Fig. 2**) pe cea de a doua ridicare topografică a Imperiului Austriac⁶, realizată în deceniul șase al secolului.

Fortificațiile din epoca romană

Locuirea umană din regiunea pasului premergător epocii romane este extrem de puțin documentată. Deși sunt cunoscute descoperiri izolate din epoca bronzului⁷, respectiv din prima vârstă a fierului, acestea din urmă chiar din castru⁸ problema locuirii preistorice la vest de Pasul Oituz rămâne în continuare nelămurită. Același lucru se poate constata și pentru valea Oituzului unde, în afara unui tezaur format din circa 93 de mărgelile din pastă de sticlă cu *ochi de păun* de factură scitică, datând din secolul V î.Chr., descoperit la aproximativ nord de localitatea Oituz în timpul construirii unui drum forestier⁹, prezența umană nu este deloc documentată.

Pentru perioada antichității (epoca *La Tène dacic*), informațiile privind locuirea în zonă devin mai consistente, prin descoperirea unor locuințe adâncite

6

<http://mapire.eu/en/map/collection/secondsurvey/?zoom=14&lat=46.05942&lon=26.35779>.

⁷ *Repertoriul arheologic al județului Covasna*, redactor: Valeriu Căvruc, Sf. Gheorghe, 1998, pp. 60, 119 (în continuare RACv 1998).

⁸ Nicolae Gudea, *Castrul roman de la Brețcu*, în "Acta Mvsei Porolissensis", IV, 1980, p. 302.

⁹ RACv 1998, p. 62, 127/a.

(bordeie) atât la vest,¹⁰ cât și la est de pas¹¹. Caracterul fortuit al descoperirilor și lipsa investigațiilor ulterioare nu ne permit însă să stabilim dacă cele două descoperiri au făcut parte din așezări mai extinse sau au fost construcții izolate.

Cucerirea Daciei și integrarea sa în Imperiul Roman, au adus schimbări radicale în istoria zonei, care a devenit parte integrantă a limesului estic al Daciei romane.

Structura centrală a controlului militar roman a fost formată de castrul auxiliar ridicat terasă de pe malul nordic al pâraului Brețcu, ale cărui ruine se mai văd și în prezent la nord-est de localitatea Brețcu.

Cercetările¹² au evidențiat existența aici a unui castru cu dimensiunile de 178×141 m, orientat nord-sud, cu *porta pretoria* aflată pe latura sudică (**Fig. 3**). S-a constatat, de asemenea, că acesta nu a fost prima fortificație, ea fiind precedată de o fază de pământ având aceeași orientare, cu dimensiunile de 172×135 m.

Castrul de piatră a avut zidurile groase de 1-1,2 m, realizate din piatră de carieră, în spatele căreia se găsea *agger*-ul, lat de 4-6 m, format din valul fazei de pământ, urmat de un zid de contraescapadă gros de 0,80-0,90 m. Colțurile rotunjite ale castrului au fost prevăzute cu câte un turn cilindric ridicat în interior, cu diametrele cuprinse între 6 și 8 m. Porțile au fost apărate de câte o pereche de turnuri dreptunghiulare. Zidurile au fost precedate în exterior de șanțuri duble, având lățimea de 4-4,5 m și adâncimea de 1,80-2,00 m.

Datorită materialului tegular ștampilat sunt cunoscute și unitățile auxiliare care au staționat aici, acestea fiind: *Cohors Hispanorum Veterana*¹³ despre care se consideră că a fost cea care a ridicat castrul¹⁴, și *Cohors I Bracaraugustanorum*¹⁵. Ambele unități, care au avut în componență și unitate de cavalerie (*cohors equitata*), au fost recrutate din provinciile hispanice.

În lipsa unor elemente certe de datare, se presupune ridicarea castrului de pământ după cucerirea Daciei, respectiv transformarea lui în fortificație cu zid de piatră până la jumătatea secolului al II-lea d.Chr.¹⁶. La vest de castru au fost

¹⁰ RACv 1998, p. 61, 120.

¹¹ Ion Horațiu Crișan, *Ceramica daco-getică – Cu specială privire la Transilvania*, București, Editura Științifică, 1969, p. 269, nr. 209.

¹² Despre istoricul cercetării castrului de la Brețcu, vezi: Paulovics István, *Dácia keleti határvonala és az úgynevezett „dák”-ezüstkincsek kérdése*, Kolozsvár, 1944; N. Gudea, *op. cit.*

¹³ Constantin C. Petolescu, *Unitățile auxiliare din Dacia romană (II)*, în ”Studii și comunicări de istorie veche și arheologie”, 46, 3-4, 1995, p. 260.

¹⁴ Székely Zoltán, *Sud-estul Transilvaniei sub stăpânirea romană*, în ”Angustia”, I, Sf. Gheorghe, 1996, p. 90.

¹⁵ C.C. Petolescu, *op. cit.*, p. 241.

¹⁶ Cristian M. Vlădescu, *Fortificațiile romane din Dacia Inferior*, Craiova, 1986, pp. 83-84.

identificate termele, respectiv aşezarea civilă¹⁷.

Situl roman de la Breţcu a fost identificat încă de la sfârşitul secolului al XIX-lea cu antica *Angvstia*, menţionată în *Geografia* lui Ptolemeu de către eruditul sighişorean Carl Goos¹⁸, enunţ apriori, care a devenit unanim acceptat pe parcursul timpului. Rolul fortificaţiei a fost stabilit ca fiind supravegherea drumului roman din pasul Oituz¹⁹, drum care, pornind de la Barboşi (pe Dunăre, lângă Galaţi), traversa sudul Moldovei, urcând pe valea Trotuşului şi pătrundea prin Pasul Oituz în Transilvania²⁰.

Deşi existenţa şi importanţa drumului care străbătea Pasul Oituz au fost unanim recunoscute, cercetările din zonă s-au axat în principal pe zona castrului, traseul drumului şi posibilele fortificaţii ale acestuia fiind complet neglijate.

Situaţia s-a schimbat în cursul anului 1981, când, cu ocazia amenajării drumului forestier din valea pârauului Biuţii, a fost semnalată descoperirea unor fragmente de tegule romane şampilate. Cercetările arheologice efectuate în cursul anului următor au relevat existenţa, pe creasta îngustă dintre râul Oituz şi pârau, a unui turn roman (**Fig. 4**)²¹. Construcţia de formă pătrată (**Fig. 5**), cu zidurile groase de 2 m, realizate din blocuri de piatră nefasonate legate cu mortar (**Fig. 6**), a fost distrusă parţial de drumul de exploatare, singura latură păstrată întreagă având o lungime de 7,7 m. Materialul arheologic descoperit a fost redus ca număr, el constând în primul rând din material tegular purtând ştampilele celor două unităţi auxiliare de la Breţcu, respectiv câteva fragmente ceramice şi cuie. Pe baza unui strat de arsură observat în interior, s-a ajuns la concluzia că turnul a fost distrus de către un incendiu. Datorită amplasării sale în vale, în apropiere de firul apei Oituzului, cercetătorii au concluzionat necesitatea existenţei în zonă a unui alt turn, prin care acesta comunica cu castrul de la Breţcu²².

Acesta din urmă a fost descoperit abia în primul deceniu al mileniului trei, când un colectiv condus de drd. Radu Zăgreanu de la Muzeul Naţional al Carpaţilor Răsăriteni l-a identificat la cumpăna apelor, într-un punct situat la cca. 900 m la sud de DN11. Ruina (**Fig. 7**) a fost curăţată de vegetaţie, pentru a se pregăti cercetările arheologice (care de altfel nu au mai fost realizate). În cursul acestor lucrări, s-a stabilit că turnul avea formă pătrată, cu dimensiunile de cca. 7×7 m, şi ziduri groase

¹⁷ RACv 1988, p. 60, 117.

¹⁸ Dumitru Protase, *Angvstia (Breţcu)*, în "Angvstia", 1, 1996, p. 85.

¹⁹ Dumitru Tudor, *Oraşe, ţîrguri şi sate în Dacia Romană*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968, p. 279.

²⁰ D. Protase, *op. cit.*, p. 86.

²¹ Turnul a intrat în literatura de specialitate ca „turnul roman de pe pârauul Tulgheş”, localizare eronată, deoarece acest pârau curge la sud de locaţia turnului, vărsându-se în Oituz în zona bisericii din localitate.

²² Székely K. Zsolt, *Descoperiri privind epoca bronzului şi perioada romană la Cetatea Turia şi la Pasul Oituz*, în "Mousaios", VIII, Buzău, 2003, pp. 76-77, fig. 9,1; 10.

de 1,3-1,5 m²³. Amplasamentul său oferea vizibilitate atât spre est, pe valea Oituzului, cât și spre vest, către Brețcu.

În cazul în care apărarea avansată a castrului din zona pasului consta doar din aceste două turnuri (**Fig. 8**), o putem considera relativ deficitară, punând sub semnul întrebării rolul de arteră principală de circulație al Pasului Oituz.

Rolul turnului din vale se rezuma probabil doar la controlul unui vad aflat în apropiere, deoarece datorită amplasării sale raza sa de vizibilitate este extrem de redusă datorită reliefului văii (cca. 300 m în aval, respectiv 1 km în amonte). Același lucru se poate constata și în cazul turnului din pas, care avea vizibilitate asupra văii Oituzului până la cca. 1 km aval de la turnul din vale, după care, în zona unde au fost ridicate fortificațiile medievale, valea face un cot spre est, ieșind din arealul de vizibilitate al turnului.

Fortificații medievale

După retragerea administrației și armatei romane din anul 271, fortificațiile pasului au rămas în paragină, drumurile fiind acoperite de vegetație și distruse de forțele naturii. Zona castrului și a așezării civile a rămas nelocuită vreme îndelungată, singura locuire umană din perioada postromană fiind o prezență sporadică a purtătorilor culturii Sântana de Mureș–Cerneahov, atestată de descoperirea incidentală a unei străchini de culoare neagră realizată pe roata rapidă, cu umăr profilat, decorat cu motive lustruite și adâncite, datată pentru secolul al IV-lea d.Chr., descoperită pe teritoriul localității Brețcu²⁴. Caracterul incidental al descoperirii nu permite stabilirea faptului dacă strachina provine dintr-o așezare sau o necropolă, cum rămâne de asemenea incert dacă posesorii vasului au pătruns în depresiune prin pas sau au venit din zona centrală a ei, unde prezența lor este atestată masiv.

Cercetările arheologice efectuate în decursul timpului n-au reușit să identifice alte urme ale prezenței umane în zonă, care poate fi considerată nelocuită sau foarte slab populată în cursul următorului mileniu. Ca urmare a acestui caz, Pasul Oituz a fost puțin utilizat, iar lipsa unei puteri centrale pe ambele laturi ale Carpaților nu a facilitat la rândul său ridicarea de fortificații.

Situația nu s-a schimbat nici în secolul al XIII-lea, după așezarea în zonă a secuilor și formarea scaunului Kézdi, regalitatea maghiară utilizând ca fortificații cel mult ruinele castrelor romane – fapt atestat de materialul arheologic medieval descoperit în ele²⁵ –, pasul însă nu a beneficiat, la rândul său, de amenajări defensive

²³ Informații Radu Zăgreanu, căruia îi mulțumesc și cu această ocazie că mi-a pus la dispoziție rezultatele inedite ale cercetării.

²⁴ În colecția Muzeului Național de Istorie a Ungariei, nr. inv. 61.51.1, în *Erdély rövid története*, redactor principal: Köpeczi Béla, Budapest, 1993, Pl. 6.

²⁵ Bordi Zsigmond Lóránd, *Fortificații din secolele XIII – XVIII în Trei Scaune*, în "Acta Terrae Fogarasiensis", II, 2013, pp. 111-115.

distincte. De altfel, accesibilitatea sa, respectiv necesitatea de utilizare ca una dintre căile de acces spre exteriorul arcului Carpatic, poate fi pusă sub semnul întrebării. Singurul eveniment contemporan care este pus în legătură cu Pasul Oituz – pătrunderea pe această cale a corpului de oaste mongol comandat de Bücek²⁶ –, se bazează mai ales pe importanța și traficul de mai târziu al pasului, decât pe izvoare istorice concrete.

După retragerea mongolilor, pasul a rămas neutilizat timp de un secol, strategia principală a regatului maghiar în fața unei noi invazii constând din închiderea pe cale naturală a trecătorilor și nu din fortificarea acestora, mai ales datorită faptului că foști parteneri politici și comerciali din spațiul est-carpatic au fost nimiciți sau dislocați.

Situația s-a schimbat abia la începutul secolului al XV-lea, când Brașovul a început să aibă relații comerciale extinse cu Moldova. Astfel, în anul 1412, voievodul Stibor de Stiboricz porunea comitelui secuilor să nu mai perceapă vamă de la negustorii moldoveni²⁷. În anul 1419, însuși regele Sigismund de Luxemburg ordona secuilor din scaunele Sepsi și Kézdi să nu împiedice comerțul Brașovului cu Moldova²⁸. Relațiile comerciale au fost întărite și de domnii Moldovei prin privilegiile comerciale acordate Brașovenilor de către Alexandru cel Bun și Ștefan al II-lea (1435)²⁹.

Alături de comerț, relațiile moldo-ungare au fost marcate de conflicte începând cu a doua jumătate a secolului al XV-lea. Matia Corvinul în încercarea de a-și impune autoritatea asupra Moldovei l-a susținut pe Petru Aron împotriva lui Ștefan cel Mare, fapt care a avut drept consecință o invazie în Ținutul Secuiesc, comandată de domnitorul moldovean însuși în anul 1461³⁰. Invazia este menționată – de altfel foarte lacunar –, doar în cronicăa lui Grigore Ureche, cronicile contemporane din Ungaria nementionând-o, astfel nu știm în ce parte a secuimii au penetrat oștile moldovene, dar nu poate fi exclus faptul că acestea au trecut prin Pasul Oituz.

În anul 1466, Matia Corvinul, încercând să-l supună pe Ștefan cel Mare, a trecut în Moldova prin Pasul Oituz, fiind înfrânt în lupta de la Baia³¹. Armata ungară a fost urmărită de oștile moldovene, care au prădat încă o dată Ținutul Secuiesc³².

Ca urmare a acestor evenimente, regalitatea maghiară a considerat necesară

²⁶ Șerban Papacostea, *Românii în secolul al XIII-lea. Între cruciată și Imperiul Mongol*, București, Editura Enciclopedică, 1993, p. 95.

²⁷ *Documente privind Istoria României. D. Relații între Țările Române*, vol. I, București, Editura Academiei, 1977, pp. 196-197.

²⁸ *Ibidem*, pp. 205-207.

²⁹ *Ibidem*, p. 313.

³⁰ Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, Chișinău, Editura Litera, 1998, p. 36.

³¹ *Ibidem*, pp. 37-38.

³² *Ibidem*, p. 39.

fortificarea Pasului Oituz, ridicând cetatea cunoscută ca **Cetatea Oituzului** sau **Cetatea Rákóczi**.

Fortificația, al cărui rol a fost controlul și apărarea drumului spre Moldova, a fost ridicată pe o terasă înaltă, înconjurată de râu pe laturile de nord și de vest, situată la 850 m în aval de la turnul roman.

Cercetările arheologice efectuate în cursul anului 2004, au stabilit că cetatea era compusă dintr-o incintă pătrată de formă neregulată de mici dimensiuni (30×20 m), cu ziduri groase de 1,60 m, întărită pe latura sud-vestică cu câte un turn, de o cazemată cu două încăperi pe cel nord-estic, respectiv un turn de flancare, ridicat la est de incintă (**Fig. 9**). Din ansamblu a putut fi cercetat doar turnul sudic și cel de flancare, restul construcțiilor fiind distruse de conducta de gaze care trece prin cetate. Turnul sudic (**Fig. 10**), a fost o clădire masivă de formă trapezoidală (8,25×9,00×8,5×10,00 m), cu ziduri groase de 1,60 m, realizată din piatră șistoasă locală, legată cu mortar. Din ea se mai păstra la momentul cercetării parterul, prevăzut cu două ambrazuri de tragere pe latura sud-vestică, o ambrazură și o ușă pe latura nord-vestică, o fereastră și o ambrazură pe latura nord-estică (**Fig. 11**), respectiv etajul întâi, parțial distrus, pe care se mai găseau urmele a câte o ambrazură de tragere pe laturile de sud-vest și nord-est, dar probabil era prevăzută cu câte două deschideri pe fiecare latură (**Fig.12**). Turnul trebuia să aibă cel puțin încă un etaj, prin care se făcea accesul la drumul de rond. Ambrazurile au forma unor clepsidre culcate, fiind prevăzute în zona gâtuirii cu o ușiță batantă, specifică gurilor de tragere pentru armele de foc de la sfârșitul secolului al XV-lea.

Turnul de flancare (**Fig. 13**), de formă romboidală (8,50×8,00×8,50×8,00 m), cu ziduri groase de 1,60-1,90 m, realizate din piatră, a fost ridicat la 40 de metri spre sud-est de incinta centrală, fiind legat de aceasta cu un zid având aceeași grosime cu cea a curții. Din turnul care avea, la rândul său, probabil tot trei nivele, se mai păstrează doar parterul (**Fig. 14**), care este străpuns pe latura nord-vestică, în apropierea colțului nordic, de o gură de foc în formă de pană, care flanca zidul de legătură. Pe latura sud-vestică a turnului a fost dezvelită o structură (dimensiuni: 4,50×0,90 m) realizată din zidărie mixtă de piatră și cărămidă, care pare a fi baza unei platforme de acces în turn, ridicată ulterior.

Controlul traficului prin pas a fost asigurat și de un zid baraj, perpendicular pe axul văii, care pornea de la colțul nordic al incintei și cobora până la albia pârâului Oituz³³.

Izvoarele scrise ale vremii sunt extrem de lacunare cu privire la această fortificație. Prima sa atestare documentară provine din anul 1538, când la 16 septembrie voievodul Ștefan Majlath ordona sfatului din Brașov să trimită provizii

³³ Bordi Zsigmond Lóránd, *Az Ojtozi-szorosi Rákóczi-vár 2004. évi régészeti kutatása*, în "ACTA SICULICA", 2007, pp. 303-305.

garnizoanei din Oituz³⁴. În anul 1552 cetatea este amintită din nou, într-o scrisoare a judeului regal de Sibiu, Peter Haller, către regele Ferdinand I, în care sublinia importanța fortificației de la Oituz atât ca cetate de graniță, cât și ca instrument de supraveghere a secuilor³⁵.

Cetatea a fost deteriorată de cutremurele de la începutul secolului al XVII-lea, lucrările de renovare fiind efectuate în timpul domniei principelui Gabriel Bethlen³⁶, care în anul 1628 a și înființat o vamă în cetate³⁷. Lucrări de renovare au avut loc și în timpul domniei lui Gheorghe Rákoczi I, acestea fiind comemorate de o inscripție de la 3 noiembrie 1637, descoperită între ruinele fortificației în anul 1880³⁸.

Din lipsa unor informații concrete, trebuie să presupunem că zidul care cobora de la cetate, barând drumul, până la râu, a fost construit în această perioadă cuprinsă între deceniile trei și patru ale secolului al XVII-lea.

În următoarele decenii ale secolului, cetatea și-a păstrat rolul de pază și control al traficului prin Pasul Oituz, ea fiind ocolită de evenimentele istorice majore (de ex., invazia tătară de la 1658), care au marcat istoria Principatului Transilvaniei.

Fortificațiile epocii premoderne

Tratatul de la Blaj din octombrie 1687³⁹, a ratificat ocuparea Transilvaniei de către Habsburgi, ale căror armate au preluat și apărarea ei. Una dintre primele demersuri ale comandamentului Habsburgic – dat fiind faptul că războiul dintre Liga Sfântă și Imperiul Otoman (Marele Război Turcesc, 1684-1699) era încă în curs de desfășurare –, a fost asigurarea și întărirea pasurilor peste Carpați. La gura pasului Oituz au fost cantonate regimente austriece, iar inginerii militari⁴⁰ au început pregătirile pentru întărirea fortificațiilor.

În cursul lucrărilor efectuate în anul 1690, au fost executate lucrări de renovare ale cetății și, concomitent cu aceasta, s-a realizat și o extindere a zonei fortificate. La lucrări au participat cu fonduri și forță de muncă locuitorii din zona Brașovului și Trei Scaune, după cum reiese dintr-o hotărâre a Dietei de la Făgăraș din 6 august⁴¹, iar pentru paza fortificației au fost dislocați 200 de infanteriști și 200

³⁴ Székely Oklevéltár, II, redactor: Szabó Károly, Cluj, 1876, p. 51.

³⁵ Ibidem, p. 103.

³⁶ Kemény János önéletírása, în "Kemény János és Bethlen Miklós művei", redactor: V. Windisch Éva, Budapest, 1986, p. 92.

³⁷ Székely Oklevéltár, V, redactor: Szabó Károly, Cluj, 1895, p. 232.

³⁸ Gyárfás Győző, Az ojtózi szoros, în "Erdély. Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület Értesítője", I, nr. V, 1892, p. 196.

³⁹ Trócsányi Zsolt. *Habsburg-politika és Habsburg-kormányzat Erdélyben 1690–1740*, Budapest, 1988, p. 198.

⁴⁰ Unul dintre acești ingineri a fost Luigi Ferdinando Marsigli, care a efectuat concomitent și o serie de observații privind regiunea, pe care le-a publicat ulterior în operele sale.

⁴¹ *Deliberationes*, în "Történeti Lapok", II, nr. 41, 1875, p. 464.

de călăreți germani⁴².

Transformările care au avut loc la această dată au fost distruse în mare măsură de fortificațiile ridicate ulterior, dar datorită hărților și planurilor contemporane, poate fi reconstituită parțial.

Accentul s-a pus pe fortificarea crestei aflate deasupra cetății, unde, conform hărții lui Visconti⁴³ (**Fig. 15**), a fost ridicată o fortificație de formă hexagonală legată cu un val de pământ – singurul element de fortificație din această perioadă vizibil în prezent –, de cetatea propriu-zisă. Pe planurile mai detaliate realizate în deceniul al nouălea al secolului al XVIII-lea⁴⁴, se poate observa că pe creastă se găsea o redută de formă poligonală, cu dimensiunile de cca. 50×60 m (**Fig. 16**). Ea se lega de turnul estic al cetății printr-o palisadă, care continua atât spre vest, dincolo de râu, cât și spre est, către vârful Rakottyás.

Primul test al noii fortificații a avut loc peste circa trei decenii, în cursul războiului Otomano-Habsburgic din anii 1716-1718, când în vara anului 1717 o grupare a tătarilor din Crimeea, conduși de fiul hanului Devlet Ghirai ibn Adil (1715-1717), s-a apropiat de valea Oituzului. Judele regal Péter Apor a întărit garnizoana pasului, formată din 300 de oșteni secui, cu încă 700, dar nefiind convins de capacitatea de apărare a fortificației a ordonat ca toboșarii să bată semnalele în stilul armatei imperiale, răspândind totodată zvonul că la Oituz a sosit un contingent de 1.000 de infanteriști austrieci. Stratagema a dat roade, tătarii s-au retras, renunțând la atacarea pasului⁴⁵.

Foarte probabil, acest eveniment a dus la realizarea unor noi lucrări de fortificare a zonei cetății, care deși era parțial ruinată (pe o gravură realizată în anul 1735 se vede clar că turnurile nu mai au acoperișuri – **Fig. 17**), pe la mijlocul secolului al XVIII-lea a devenit centrul unor fortificații complexe, constând dintr-o palisadă dublă în fața zidului de baraj și o curte închisă, cu clădirile garnizoanei (case de comandament, cazărmi, grajduri și depozite) în spatele ei. La sud de cetate a fost ridicată o curte închisă de palisade, care servea ca spațiu de campare a trupelor suplimentare dislocate în pas (**Fig. 18**). Concomitent cu aceste lucrări a fost

⁴² *Erdélyi Országgyűlési Emlékek*, redactor: Szilágyi Sándor, XX, 1688-1691, Budapest, 1897, p. 403.

⁴³ Giovanni Morando Visconti, *Mappa della Transilvania, e Prouintie contigue nella qualesi vedano li confini dell' Ongaria, e li Campam^{ti}: fatii dall'Armata Cesaree in queste ultime guere dadicata all' Aug^{ta}: regia maesta di Giuseppe primo, re de Romani, e d'Ongaria da Gio: Morando Visconti jup.^{no} inginiere per SMCes: in Transilvania In Hermanstadt An: 1699. Stephano Welzer de Corona fecit. Joh. Conrad Predtschneider de Norimbergae sculp.*

⁴⁴ Karczag Ákos, Szabó Tibor, *Erdély, Partium és a Bánság erődített helyei*, Budapest, 2010, p. 271.

⁴⁵ Apor Péter, *Synopsis mutationum nobiliorum aetate mea in Transsilvania et progressu vitae meae*, în "Monumenta Hungarica Historica", IX, Pest, 1863, p. 158.

ridică și clădirea vămii și a carantinei, care au devenit nucleul viitoarei localități Oituz.

Ultimul eveniment în care cetatea Oituzului a jucat un rol important a avut loc timpul războiului ruso-austro-turc din 1788-1792, când, pe 1 septembrie 1788, un contingent otoman de cca. 6.000 de oameni a atacat cele trei companii ale Regimentului I de Graniță Secuiesc aflate în garnizoană în cetate. Luați prin surprindere și învăluți prin flanc, apărătorii au fost decimați, fiind obligați să abandoneze fortificațiile, care au fost ocupate de turci și incendiate⁴⁶.

După încheierea războiului, zidul de baraj și clădirile adiacente au fost refăcute, în timp ce cetatea complet ruinată a fost abandonată, fiind utilizată doar ca și carieră de piatră.

Fortificațiile din secolul al XIX-lea

Situația politico-militară din estul Europei din prima jumătate a secolului al XIX-lea, slăbirea Imperiului Otoman și rapoartele cordiale cu Imperiul Rus din cadrul Sfintei Alianțe, au dus la neglijarea fortificațiilor din Pasul Oituz. Apărate în continuare de soldații din Regimentul II de Graniță Secuiesc și Regimentul (11) Secuiesc de Husari, rolul lor s-a redus la controlul traficului, respectiv la implementarea carantinei în cazul izbucnirii unor epidemii în Țările Române.

Rolul militar al trecătorii a fost reevaluat în timpul revoluției de la 1848-49, când apărarea pasului a fost preluată de armata revoluționară. În zonă a fost dislocat Batalionul 5 de rezervă de grăniceri ("5. *tartalék határvédzászlóalj*"), aflat sub comanda maiorului Franz Hildt, și două companii din Batalionului secuiesc de geniu⁴⁷. Aceștia din urmă au refăcut parțial fortificațiile ruinate ale pasului, printre ele și redutele de pe creastă, unde au fost amplasate o parte din tunurile garnizoanei.

La începerea invaziei armatei ruse (19 iunie 1849), coloana comandată de colonelul von Lein (regimentul de infanterie Volhinia, o jumătate de escadron de cazaci și 8 tunuri), a rămas în expectativă, permițând retragerea unei părți din garnizoană, care a luat parte la bătălia din 23 iunie de lângă Chichiș. Cele trei companii ale Batalionului 5 au rămas pe poziții până pe 27 iunie, când, fiind expuși încercuirii de către coloana lui von Lein și o altă grupare rusească, care înainta dinspre Tg. Secuiesc, s-au retras pe crestele munților Nemira către Depresiunea Cașinului⁴⁸.

Expansiunea spre Balcani a Imperiului Rus și ocuparea Principatelor

⁴⁶ Cserei Zoltán, *Participarea județului Trei Scaune la războiul ruso-austriaco-turc (1788-1791)*, în "Buletinul Muzeului Militar Național", Serie nouă, 1/2003, partea II, București, 2003, pp. 192-193.

⁴⁷ Gyalóky Jenő, *Az erdélyi hadsereg az oroszok betörése idején (1849 jún 19-20)*, în "Történelmi Szemle", IV, 1., pp. 111-112.

⁴⁸ Bordi Zsigmond Lóránd, *A második kőkösi csata, 1849. július 2*, în "ACTA SICULICA – 2010", Sf. Gheorghe, 2010, pp. 363, 366.

Dunărene în anul 1854, a dus la reconsiderarea politicii orientale a Imperiului Austriac, interesat la rândul său în expansiunea pe seama Imperiului Otoman, rușii devenind potențiali inamici. În acest sens, a fost inițiat un amplu proces de fortificare a trecătorilor Carpaților Orientali, inclusiv Pasul Oituz. Lucrările sunt relativ bine documentate, o bună parte din planurile generale (**Fig. 19**) sau cele detaliate păstrându-se și în prezent în arhivele militare (*Kriegsarchiv*) de la Viena⁴⁹.

Elementul central al noului sistem de fortificații a fost o redută principală de formă pentagonală (**Fig. 17, c; 20**) de 80×60 m, înconjurată de șanț de apărare (**Fig. 21**), dotată cu amplasamente (**Fig. 22**) pentru trei tunuri și o garnizoană de 70-80 de oameni, ridicată pe creastă, în locul redutei din secolul al XVII-lea. Fortificația, întărită cu o palisadă cu traseul în formă de L (**Fig. 17, b**), care cuprindea și o parte din cursul de apă din spate, era flancată la est de o redută din bârne cu o capacitate de 40 de oameni (**Fig. 17, a**), respectiv spre vest de un mic amplasament, un post de flancare de formă poligonală (**Fig. 17, e; 23-24**), care se lega de ea printr-o caponieră (**Fig. 17, d; 25**) lungă de cca. 150 m.

Alături de aceste fortificații din creastă, a fost preconizată construirea unui al doilea amplasament pentru tunuri, o baterie închisă (**Fig. 17, f**), de cca. 60×30 m, pe terasa de deasupra râului, la cca. 200 m spre est de ruinele turnului estic al cetății medievale. Pe versant au fost amenajate mici platforme de luptă, respectiv un drum de legătură (**Fig. 17, k**). S-a propus, de asemenea, înlocuirea vechiului zid de baraj cu unul nou, o palisadă străpunsă de ambrazuri de tragere (**Fig. 17, h**)⁵⁰.

Fortificațiile nou construite au rămas în folosință până în preajma începutului secolului al XX-lea, când, devenite depășite datorită dezvoltării tehnicii militare, au devenit ruine (**Fig. 26**) și au fost abandonate.

În prezent, toate fortificațiile pasului (atât cele antice, cât și cele medievale și moderne) se află într-o stare avansată de degradare, fiind distruse de construirea noilor drumuri (turnul roman, fortificațiile de baraj), respectiv de conducta de gaze (cetatea medievală și fortificațiile din secolul al XIX-lea aflate pe terasele inferioare).

Bibliografie

APOR Péter, *Synopsis mutationum nobiliorum aetate mea in Transsilvania et progressu vitae meae*, în "Monumenta Hungarica Historica", IX, Pest, 1863.

BORDI Zsigmond Lóránd, *A második kökösi csata, 1849. július 2.*, în "ACTA SICULICA – 2010", Sf. Gheorghe, 2010, pp. 355-393.

IDEM, *Az Ojtozi-szorosí Rákóczi-vár 2004. évi régészeti kutatása*, în

⁴⁹ Eperjessy Kálmán, *A bécsi Hadilevéltár magyar vonatkozású térképei*, Szeged, 1929, pp. 125, 153.

⁵⁰ Karczag Á., SZABÓ T., *op. cit.*, pp. 272-273.

”ACTA SICULICA – 2007”, Sf. Gheorghe, 2010, pp. 301-318.

IDEM, *Fortificații din secolele XIII – XVIII în Trei Scaune*, în ”Acta Terrae Fogarasiensis”, II, 2013, pp. 107-126.

CSEREI Zoltán, *Participarea județului Trei Scaune la războiul ruso-austriaco-turc (1788-1791)*, în ”Buletinul Muzeului Militar Național”, Serie nouă, 1/2003, partea II, București, 2003, pp.188-194.

Documente privind Istoria României. D. Relații între Țările Române, vol. I, București, Editura Academiei, 1977.

EPERJESSY Kálmán, *A bécsi Hadilevéltár magyar vonatkozású térképei*, Szeged, 1929.

Erdélyi Országgyűlési Emlékek, redactor: Szilágyi Sándor, XX, 1688-1691, Budapest, 1897.

Nicolae GUDEA, *Castrul roman de la Brețcu*, în ”Acta Mvsei Porolissensis”, IV, 1980, pp. 255-367.

GYALÓKAY Jenő, *Az erdélyi hadsereg az oroszok betörése idején (1849 jún 19-20)*, în ”Történelmi Szemle”, IV, 1, pp. 71-114.

GYÁRFÁS Győző, *Az ojtózi szoros*, în ”Erdély. Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület Értesítője”, I, nr. V, 1892, pp. 193-203.

KARCZAG Ákos, SZABÓ Tibor, *Erdély, Partium és a Bánság erődített helyei*, Budapest, 2010.

Kemény János önéletírása, în ”Kemény János és Bethlen Miklós művei”, redactor: V. Windisch Éva, Budapest, 1986, pp. 5-311.

Șerban PAPACOSTEA, *Români în secolul al XIII-lea. Între cruciată și Imperiul Mongol*, București, Editura Enciclopedică, 1993.

Constantin C. PETOLESCU, *Unitățile auxiliare din Dacia romană (II)*, în ”Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie”, 46, 3-4, 1995, pp. 237-275.

Dumitru PROTASE, *Angvstia (Brețcu)*, în ”Angvstia”, 1, 1996, pp. 85-87.

Székely Oklevéltár, II, redactor: Szabó Károly, Cluj, 1876.

Székely Oklevéltár, V, redactor: Szabó Károly, Cluj, 1895.

SZÉKELY K. Zsolt, *Descoperiri privind epoca bronzului și perioada romană la Cetatea Turia și la Pasul Oituz*, în ”Mousaios”, VIII, Buzău, 2003, pp. 75-85.

SZÉKELY Zoltán, *Sud-estul Transilvaniei sub stăpânirea romană*, în ”Angustia”, I, Sf. Gheorghe, 1996, pp. 89-93.

TRÓCSÁNYI Zsolt, *Habsburg-politika és Habsburg-kormányzat Erdélyben 1690–1740*, Budapest, 1988.

Grigore URECHE, *Letopisețul țării Moldovei*, Chișinău, Editura Litera, 1998.

Giovani Morando VISCONTI, *Mappa della Transilvania, e Prouintie contigue nella qualesi vedano li confini dell' Ongaria, e li Campam^{ti}: fatii*

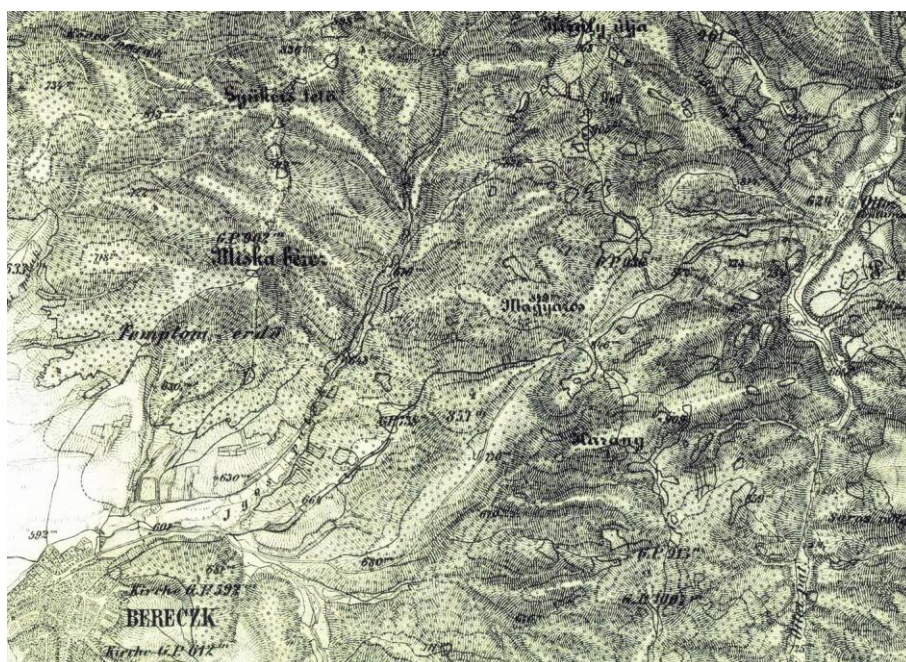
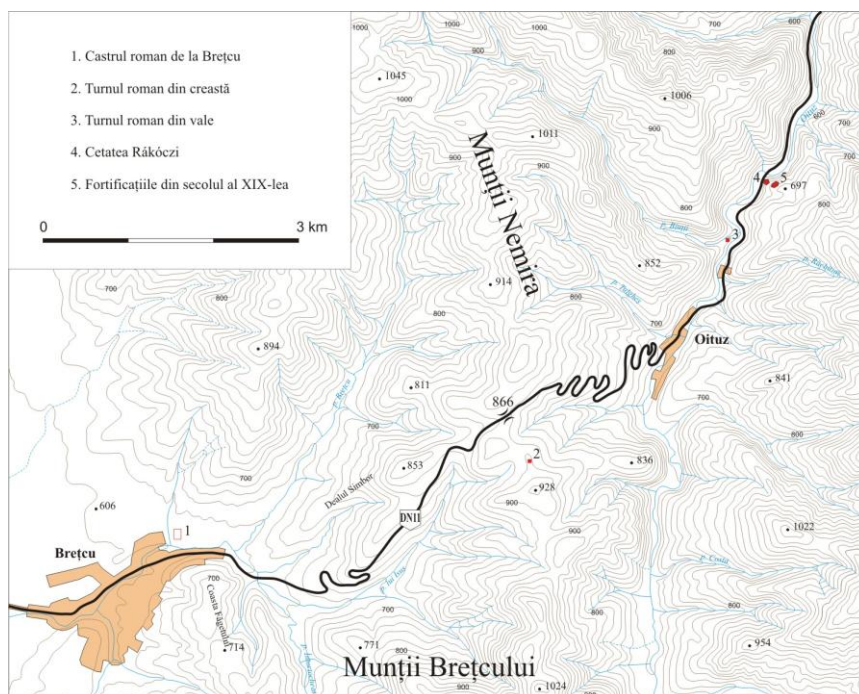
dall'Armata Cesaree in queste ultime guere dedicata all' Aug^{ta}: regia maesta di Giuseppe primo, re de Romani, e d'Ongaria da Gio: Morando Visconti jup:^{no} inginiere per SMCes: in Transilvania In Hermanstadt An: 1699. Stephano Welzer de Corona fecit. Joh. Conrad Predtschneider de Norimbergae sculp.

Lista ilustrațiilor:

- Fig. 1** – Pasul Oituz și fortificațiile sale.
- Fig. 2** – Pasul Oituz pe harta austriacă de la mijlocul secolului al XIX-lea.
- Fig. 3** – Planul castrului auxiliar de la Brețcu (după Nicolae Gudea).
- Fig. 4** – Împrejurimile turnului de la pârâul Biuții.
- Fig. 5** – Ruinele turnului de la pârâul Biuții.
- Fig. 6** – Planul turnului de la pârâul Biuții (după Székely Zsolt).
- Fig. 7** – Ruinele turnului din coamă (foto Radu Zăgoreanu).
- Fig. 8** – Fortificații romane descoperite în zona Pasului Oituz.
- Fig. 9** – Planul Cetății Oituzului.
- Fig. 10** – Turnul sudic în timpul dezvelirii.
- Fig. 11** – Planul parterului turnului sudic.
- Fig. 12** – Planul etajului I al turnului sudic.
- Fig. 13** – Ruinele turnului de flancare.
- Fig. 14** – Planul parterului turnului de flancare.
- Fig. 15** – Fortificațiile Oituzului pe harta lui Visconti.
- Fig. 16** – Planul fortificației de la Oituz din anul 1788 (după Karczag Ákos și Szabó Tibor).
- Fig. 17** – Fortificațiile Oituzului (gravură din anul 1735).
- Fig. 18** – Planul fortificațiilor în anul 1750 (legendă: A – clădirea ofițerilor; B – clădirea gărzii; C – cazarma husarilor; D – carantină; E – palisadă nouă; F – vechea cetate; G – grajduri; H – depozit de muniții) (după Karczag Ákos și Szabó Tibor).
- Fig. 19** – Planul fortificațiilor din secolul al XIX-lea (legendă: a – redută din bârne; b – palisadă; c – reduta principală; d – caponiera; e – post de flancare; f – baterie închisă; g – ruinele cetății medievale; h – palisadă de baraj; k – drum de legătură) (după Karczag Ákos și Szabó Tibor).
- Fig. 20** – Planul ansamblului redutei principale (după Karczag Ákos și Szabó Tibor).
- Fig. 21** – Șanțul de pe latura estică a redutei principale.
- Fig. 22** – Amplasament pentru tun în reduta principală.
- Fig. 23** – Postul de flancare dinspre est.
- Fig. 24** – Postul de flancare dinspre vest.

Fig. 25 – Caponiera.

Fig. 26 – Ruinele fortificațiilor din Pasul Oituz la începutul secolului XX
(Fototeca Muzeului Național Secuiesc – Sfântu Gheorghe, nr. 50-30).

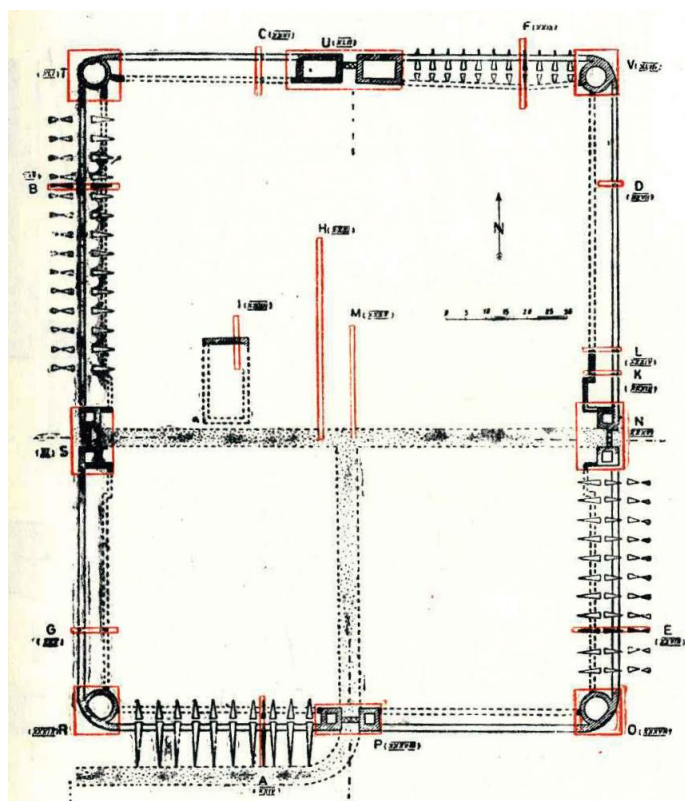

Fig. 3 – Planul castrului auxiliar de la Brețcu (după Nicolae Gudea)

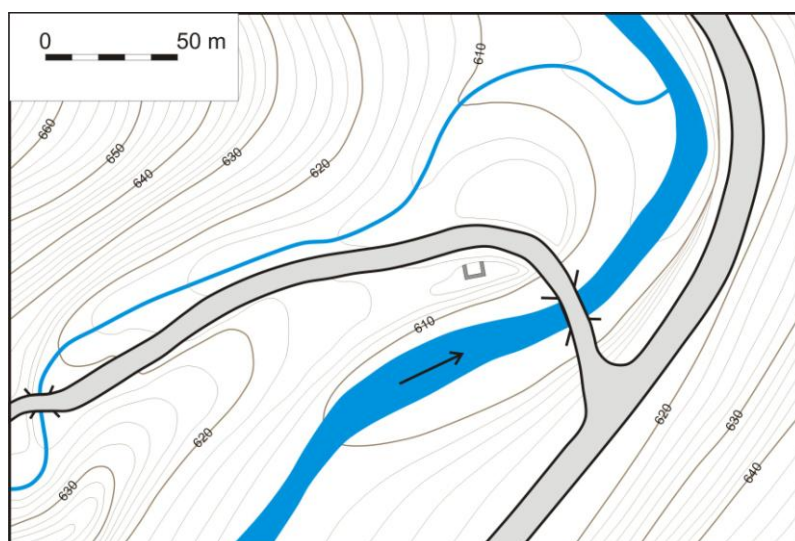

Fig. 4 – Împrejurimile turnului de la pârâul Biuți

Fig. 5 – Ruinele turnului de la pâraul Biuții

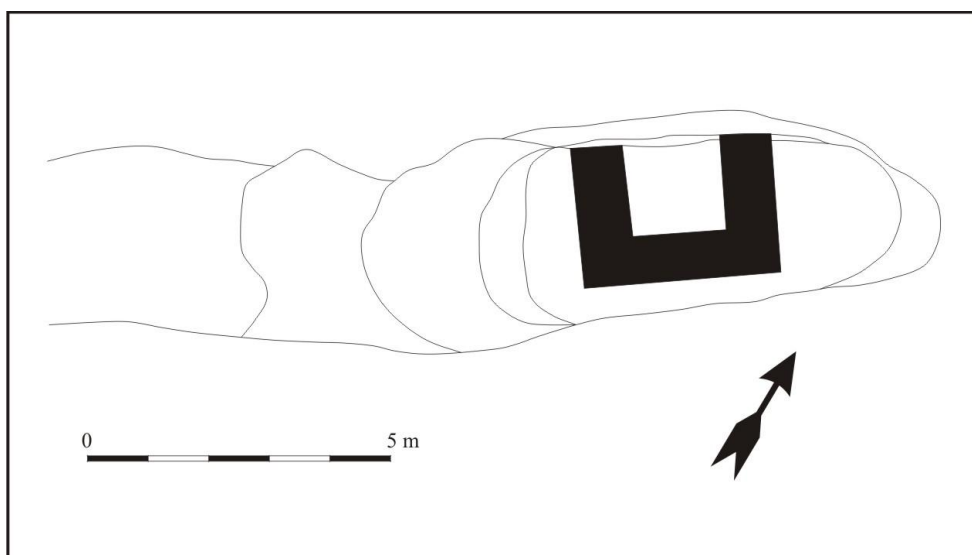

Fig. 6 – Planul turnului de la pâraul Biuții (după Székely Zsolt)

Fig. 7 – Ruinele turnului din coamă (foto Radu Zăgreanu)

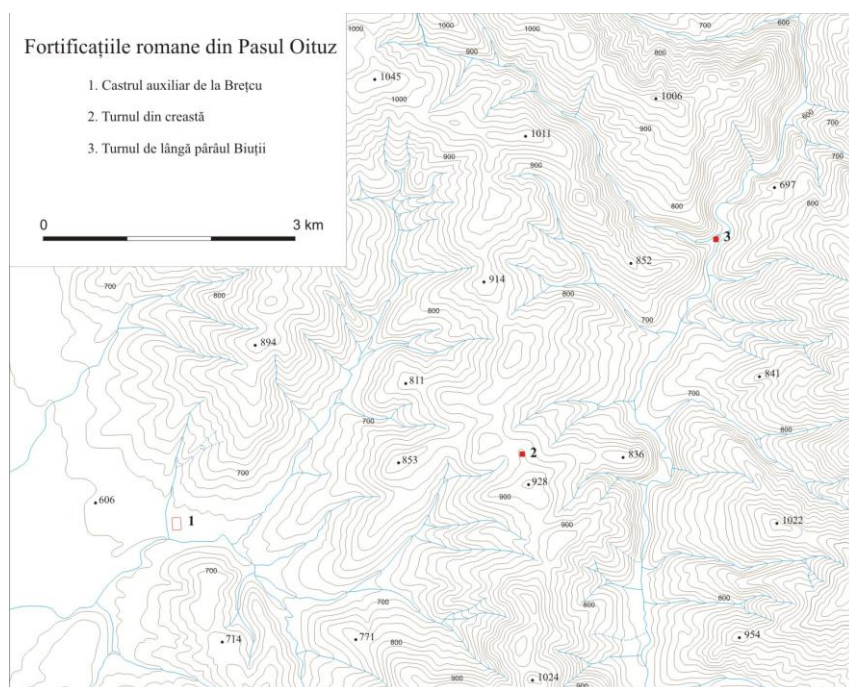

Fig. 8 – Fortificații romane descoperite în zona Pasului Oituz

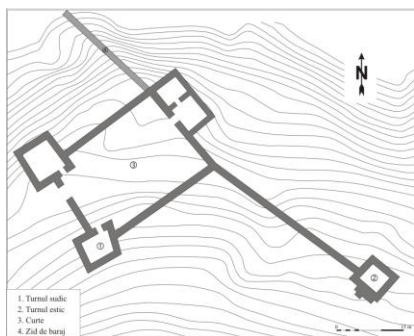

Fig. 9 – Planul Cetății Oituzului

Fig. 10 – Turnul sudic în timpul dezvelirii

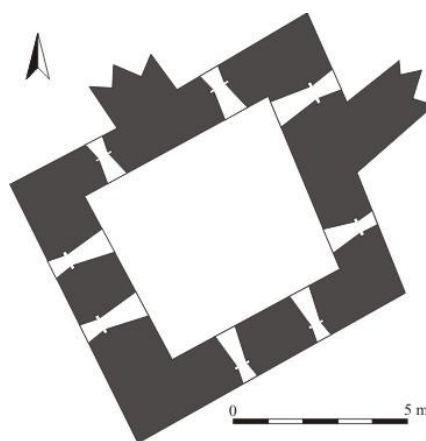
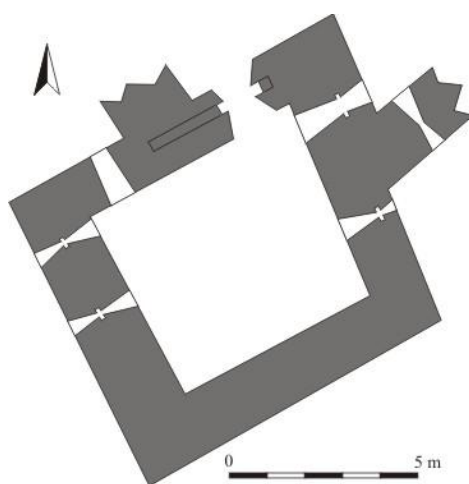

Fig. 11 – Planul parterului turnului sudic

Fig. 12 – Planul etajului I al turnului sudic

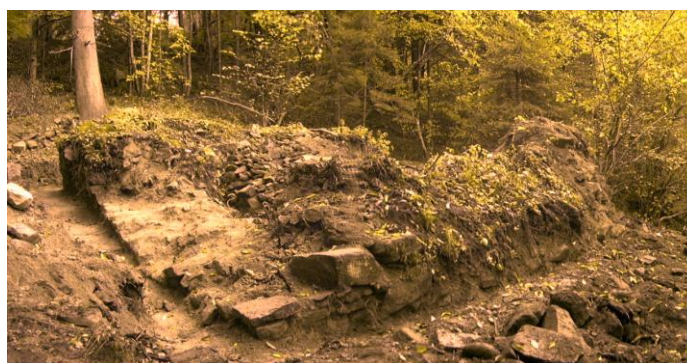

Fig. 13 – Ruinele turnului de flancare

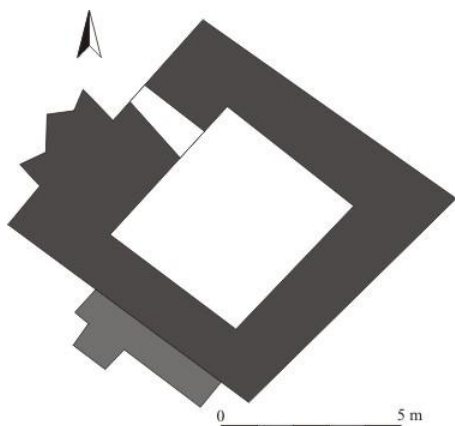

Fig. 14 – Planul parterului turnului de flancare

Fig. 15 – Fortificațiile Oituzului pe harta lui Visconti

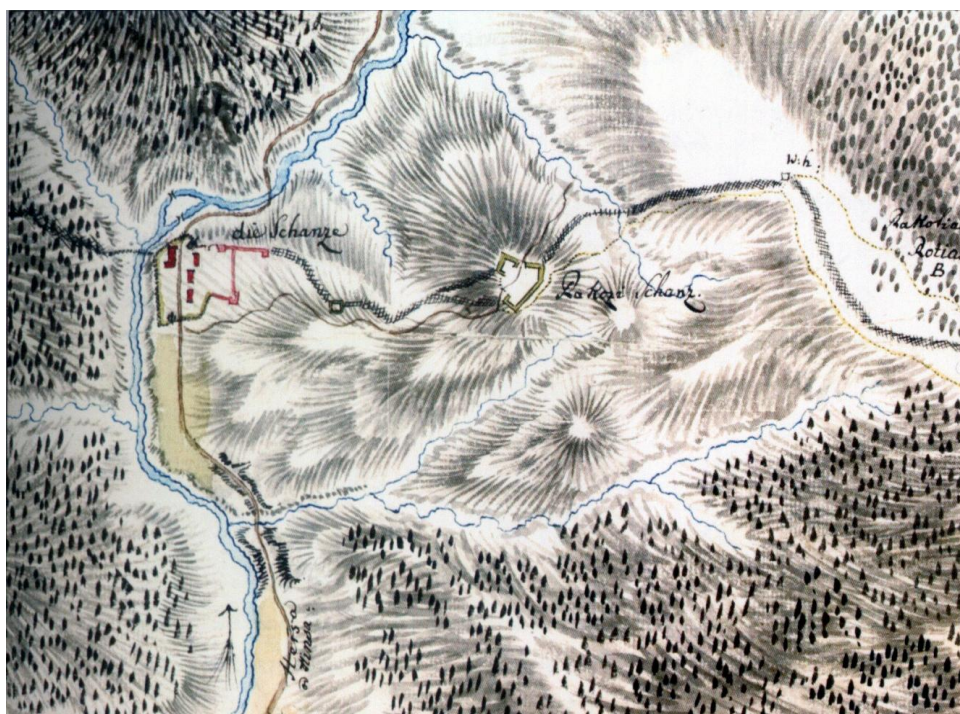

Fig. 16 – Planul fortificației de la Oituz din anul 1788
(după Karczag Ákos și Szabó Tibor)

Fig. 17 – Fortificațiile Oituzului (gravură din anul 1735)

Fig. 18 – Planul fortificațiilor în anul 1750 (legendă: A – clădirea ofițerilor; B – clădirea gărzii; C – cazarma husarilor; D – carantină; E – palisadă nouă; F – vechea cetate; G – grajduri; H – depozit de muniții)
(după Karczag Akos și Szabó Tibor)

Fig. 19 – Planul fortificațiilor din secolul al XIX-lea (legendă: a – redută din bârne; b – palisadă; c – reduta principală; d – caponiera; e – post de flancare; f – baterie închisă; g – ruinele cetății medievale; h – palisadă de baraj; k – drum de legătură) (după Karczag Ákos și Szabó Tibor)

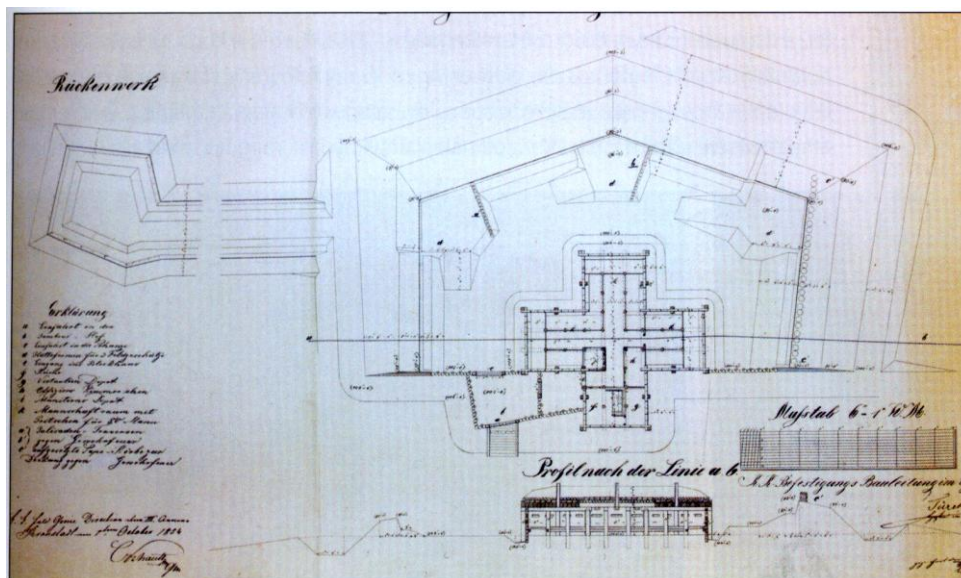

Fig. 20 – Planul ansamblului redutei principale (după Karczag Ákos și Szabó Tibor)

Fig. 21 – Șanțul de pe latura estică a redutei principale

Fig. 22 – Amplasament pentru tun în reduta principală

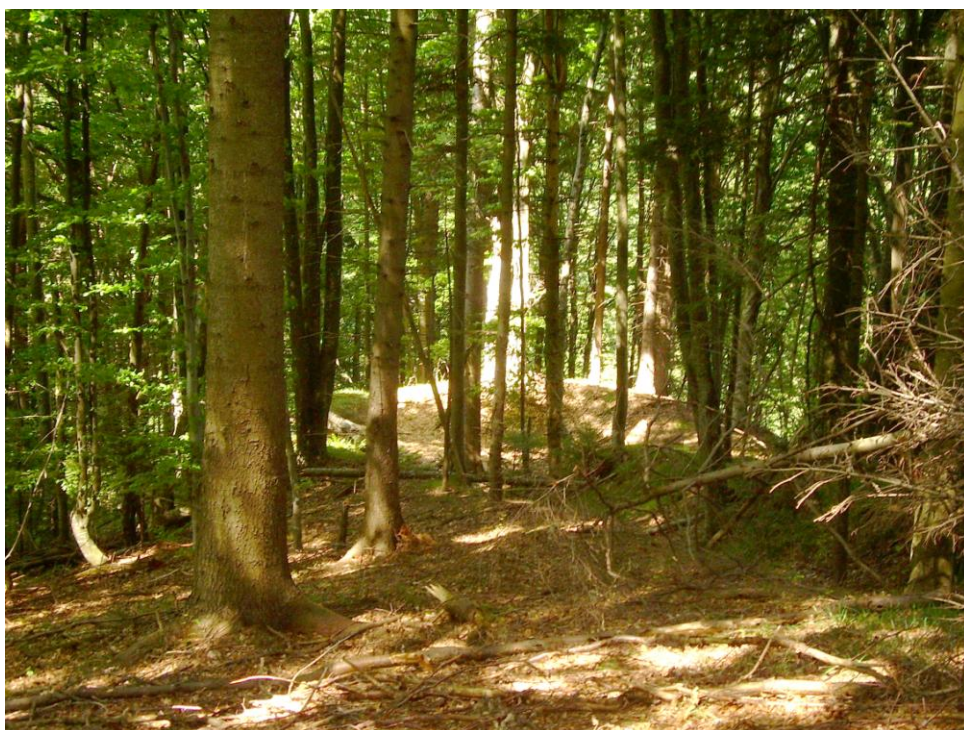

Fig. 23 – Postul de flancare dinspre est

Fig. 24 – Postul de flancare dinspre vest

Fig. 25 – Caponiera

Fig. 26 – Ruinele fortificațiilor din Pasul Oituz la începutul secolului XX
(Fototeca Muzeului Național Secuiesc – Sfântu Gheorghe, nr. 50-30)